

Malý středoevropský stát a geopolitické procesy

Oskar Krejčí: Geopolitika středoevropského prostoru. Horizonty zahraniční politiky České republiky a Slovenské republiky. 1. vydání. Praha: Ekopress, 2000, 318 stran, ISBN 80-86119-29-7 (signatura knihovny ÚMV 47 500).

Účelem této knihy bylo podle autorova názoru pomoci při hledání teoretických obrysů zahraniční politiky malého státu, jakými jsou Česká republika a Slovensko. Středoevropský prostor je mu v této práci přirozeným prostředím, v němž se dva zmíněné státy nalézají. Geopolitika je pak podle Krejčího jedním z analytických nástrojů, podle nichž lze odhadovat zákonitosti úspěchů a neúspěchů jednotlivých zahraničních akcí obou států.

Autor svou knihu rozdělil do čtyř hlavních částí. První z nich je nazvána *Geopolitické schéma dějin Evropy* a po vysvětlení základní terminologie a autorova metodologického přístupu přináší široce pojatý historický vývoj Evropy, a to od politických počátků v „předkolumbovské době“ až k současnosti. Druhá část s názvem *Modely uspořádání střední Evropy* se nejdříve zabývá výkladem pangermánských a panslovanských idejí a poté se soustřeďuje na názory o uspořádání střední Evropy u Palackého, Masaryka a Hodži. Třetí část, která je nazvána *Hledání národních zájmů*, nejdříve popisuje historický vývoj podle autorova názoru nejdůležitějších středoevropských národů a genezi koncepce jejich práva na stát a v dalším výkladu pak rozebírá vytváření českých a slovenských hranic. Poslední část *Geopolitická neurčitost střední Evropy* je nejdříve rozborem Brzezinského a Duginových geopolitických koncepcí, na něž navazuje pokus o analýzu moci malých středoevropských států. Dále následují autorovy názory na budoucnost vztahů těchto států (České republiky a Slovenska) vůči NATO a Evropské unii (EU). Závěrem jsou pak Krejčím vyřčeny myšlenky, kam by se měla ubírat zahraniční politika České republiky a Slovenska, které by měly podle jeho názoru hledat nová řešení a příliš se neopírat o své zahraničněpolitické tradice.

Ačkoliv jde o práci jediného autora, již její první přečtení vyvolává dojem, že jde spíše o sborník než o knihu. Nejde jen o to, že části práce byly již dříve samostatně publikovány, ale také o to, že kniha není jednotná, pokud se týká tematiky, jejího způsobu zpracování ani celkové struktury práce a zvolené metody analýzy. Tato nejednotnost se bohužel týká i kvality práce. Vedle částí, které snesou srovnání s kvalitní vědeckou prací, jsou části spíše novinářského rázu.

Tato nejednotnost až mozaikovitost celé práce je vidět i v autorově neschopnosti zachovat v práci určitou kontinuitu pohledu, a to především v geografickém a historickém kontextu. Dobře je to vidět na způsobu, jak sleduje danou tematiku z geografického hlediska. Správně si uvědomuje (a mnohokrát to zdůrazňuje), že je nutné geografické postavení malých středoevropských národů dát do celoevropských souvislostí. Celoevropský kontext sleduje však pouze ve druhé a třetí kapitole a končí v podstatě v 15. století jen se stručným nástínem až do napoleonských válek. K evropské dimenzi se vrací již jen na několika stránkách v 18. kapitole, věnované vztahu střední Evropy a Evropské unie.

Historický diskontext v celé práci je ještě viditelnější. Ačkoliv Krejčího historizující záběh je velký (od 5. století př. n. l. až do současnosti), druhá polovina 20. století (tedy konkrétně období existence sovětského bloku ve střední a východní Evropě) se mu v celé práci zredukovala na několik vět různě umístěných v celé knize.

Oskar Krejčí chápe geopolitiku „ve svém nejširším vymezení: jako studium minulosti, současnosti a budoucnosti pohybu moci států v prostoru“.¹ Dá se tedy říci, že v pojetí geopolitiky je tradicionalista, navazující na předválečnou geopolitiku, jak byla známa ve svě-

tě (Mackinder, Haushofer) i u nás (J. Korčák). Tento tradicionalistický přístup se objevuje i v současné literatuře, především např. v ruské a slovenské, kterou autor dobře zná, ale i v americké (např. Brzezinski), kde navazuje na tradice anglosaské geostrategické školy. Přesto tento tradicionalistický přístup je v akademické tvorbě ve světě dnes spíše menšinový až okrajový. Geopolitika pěstovaná na akademických pracovištích ve světě má dnes většinou jinou metodologii i metodu. Ze seznamu literatury však vyplývá, že Krejčí tento vývoj v rozvoji geopolitiky ve světě přinejmenším od 70. let 20. století nezachytil, neboť i nejvýznamnější geopolitické práce mu v tomto seznamu chybějí. Dále je velmi patrné autorovo akademické působení na Slovensku. Pokud se týká politologů a politických geografů (není to již pravda o historících), zná vlastně jen slovenské autory, ale nikoli české.

Na práci je však nejvíce zarážející to, že se autor vlastně vůbec příliš nezajímá o geopolitické pochopení střední Evropy jako politického regionu. Tvrdí sice, že jeho určení je velmi problematické na rozdíl od geografického určení, o čemž ovšem prezentací koncepce V. Krále čtenáře příliš nepřesvědčí. O geopolitickém vymezení střední Evropy se Oskar Krejčí zmínil jen v krátkém odstavci, kde říká, že „*existuje ve dvou základních podobách: bez Německa a s Německem*“.² To je trochu zjednodušené. Mohli bychom najít např. i koncepcce s Polskem a bez Polska, s Maďarskem či bez Maďarska. Prostě koncepcí středních Evrop můžeme mít tolik, kolik národů se počítá za středoevropské. Ačkoli celkově je práce silně historizující, najednou autor postrádá historickou perspektivu. Připomíná sice M. Hrocha a tvrdí, že počátek střední Evropy (a středoevropanství) můžeme vidět v uspořádání Evropy po roce 1815, nad dalším vývojem se však již příliš nezamýšlí. Neanalyzuje ani zánik staré střední Evropy v letech 1918–1945, i když konstatuje, že konec druhé světové války znamenal i faktický konec roztroušených německých a židovských komunit v celé střední Evropě. Neregistruje ani náznaky „nové“ střední Evropy, jak se začaly objevovat v 80. letech a zvláště po roce 1989. Toto „nové středoevropanství“, vyjádřené takovými institucemi jako visegrádská skupina, CEFTA apod., je přes všechny vývojové peripetie v 90. letech přece jen jistým náznakem možné existence střední Evropy jako určitého transnacionálního regionu i v rámci rozšířené EU. Krejčího metodologický přístup k problematice střední Evropy postrádá akcent na dynamičnost vývoje a je tedy vlastně silně negeopolitický.

Autor se sice zabývá některými středoevropskými koncepcemi (především F. Palackým, F. Neumannem, B. Šmeralem a M. Hodžou), ale obecně se nad otázkou středoevropanství nezamýšlí. Nevidí ani potřebu vytyčit či naopak minimalizovat rozdíl mezi střední a východní Evropou, ačkoli to bylo a je velmi důležité především v celoevropském kontextu a rozhodně to bude podstatné pro budoucnost tohoto regionu buď v „centru“ sjednocené Evropy, nebo na „okraji“ západoevropské EU. Přitom rozdíl mezi střední a východní Evropou byl velmi viditelný i v nejširším kulturním kontextu tradičního středoevropanství (např. rozdíly v kultuře východoevropských a středoevropských židů) a k současným rozdílům mezi střední a východní Evropou existuje již početná politologická literatura.

Krejčí má rozhodně velmi čtivý styl a přirozenou schopnost argumenty zdůrazňovat svá tvrzení. Rozhodně také nepostrádá více než dobrou znalost historické faktografie a při své analýze ji plně využívá. Měl by si však uvědomit, že některé historické procesy byly komplexnější, že se o jejich hodnocení široce diskutuje v odborné literatuře a že závěry jsou nejednoznačné (mám na mysli např. velmi širokou a dlouhodobou diskuzi o zániku antiky a počátků evropského středověku). Toto období předělu rozhodně nebylo tak jednoznačné, jak by vyplývalo z Krejčího počátku „předkolumbovské“ Evropy.

Některá autorova tvrzení mohou sice působit na běžného čtenáře – opět je to způsobeno šíří Krejčího záběru –, ale nikoli na odborníka. Jen jako příklad uvedu autorovo tvrzení, že důležitým základem české populace je i mohylový lid.³ Každý archeolog může hned položit otázku: Má Krejčí na mysli střední dobu bronzovou, nebo Hallstatt B?

Konec války na Podkarpatské Rusi byl rozhodně složitější, než jak to podává Oskar Krejčí. Mezi 28. říjnem 1944 a 1. únorem 1945 se zde československá vláda snažila o za-

vedení československé civilní správy. Krejčího věta, že „v tehdejších politických souvislostech však byla ztráta území [rozuměj Podkarpatské Rusi – pozn. aut.]... považována za geopolitický zisk: hranice se Sovětským svazem byla pokládána za záruku bezpečnosti Československa“;⁴ je jen opakováním propagandistického tvrzení celé éry komunistického režimu u nás. Jen zběžný pohled na mapu ukazuje, že i s Podkarpatskou Rusí by poválečné Československo mělo společné hranice se Sovětským svazem, zvláště když v roce 1945 se nedalo pochybovat o tom, že Lvovsko si podrží Stalin.

Z práce jsou samozřejmě patrné i dříve známé autorovy negativní názory na roli NATO v Evropě a na postoje určitých českých politiků v období po roce 1989. Z mého hlediska je však rozhodující, že práce celkově neposouvá příliš dále akademickou diskuzi k problematice střední Evropy ani k místu, úloze a perspektivě české zahraniční politiky.

Práce může však velmi dobře sloužit např. jako určitá vhodná učebnice k úvodu do studia dané tematiky a rozhodně by se s ní měl seznámit každý vysokoškolák a odborník zabývající se problematikou střední Evropy.

Bořek Hnízdo

¹ Krejčí, Oskar: Geopolitika středoevropského prostoru. Horizonty zahraniční politiky České republiky a Slovenské republiky. 1. vydání. Praha: Ekopress, 2000, s. 11.

² Tamtéž.

³ Viz tamtéž, s. 197.

⁴ Tamtéž, s. 236.